

УДК 316.34-054.72(=161.2)(438+495)

УКРАЇНСЬКА МІГРАЦІЯ ДО ПОЛЬЩІ ТА ГРЕЦІЇ В СИСТЕМІ КЛАСИФІКАЦІЇ МІГРАЦІЙ

О. А. Ровенчак

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000,
rowentschak@gmail.com*

Статтю присвячено виробленню розгалуженої системи класифікацій міграційних процесів. Класифікація здійснюється за такими критеріями, як правовий статус, спосіб реалізації, кількість мігрантів, повторюваність, відстань, тривалість, добровільність, причини/цілі. Теоретична розробка стала основою авторського емпіричного дослідження різновидів української еміграції до Польщі та Греції. У статті проаналізовано класифікацію цих міграцій за наведеними критеріями із деяким акцентом на останньому – причини міграцій, які групуються і розглядаються у трьох площинах – соціальній, культурній та особистісній.

Ключові слова: міграція, класифікація, мігрант, українські мігранти до Польщі, українські мігранти до Греції, причини міграції.

Хоча значні переміщення населення спостерігались і раніше, але початком міжнародної міграції¹ в її традиційному розумінні (що передбачає перетин державного кордону) прийнято вважати середину XIX ст., коли сформувались кордони національних держав та з'явилися певні технічні можливості фіксації їх перетину. З того часу робота у галузі дослідження різних аспектів міграційних процесів велась здебільшого у найзначніших країнах-реципієнтах потоків мігрантів, покликаючи до життя плідні дискусії у різних сферах науки. Особливої актуальності такі дослідження набули з розвитком глобалізаційних процесів та зростаючою диверсифікацією потоків мігрантів наприкінці XX – на початку XXI ст. В українській соціології зацікавлення сучасними процесами міжнародної міграції спостерігається з середини 1990-х рр. Проте ці дослідження мають досить фрагментарний характер і приділяють мало уваги таким аспектам міжнародної міграції як, зокрема, проблеми системної класифікації міжнародної міграції. Завданням цієї статті є вивчення місця української еміграції до

¹ Міжнародна міграція за своїм змістом – це найперше перетин адміністративного кордону, добровільний чи примусовий просторовий рух осіб чи груп осіб від місця (країни) виїзду до місця (країни) в'їзду за наявності або відсутності законних підстав, на певний період часу або назавжди, що може вести за собою зміну постійного місця проживання. Сучасна міжнародна міграція – це також соціокультурний за суттю процес, що передбачає зміни у соціальній, культурній та особистісній сферах життєдіяльності як самих мігрантів та їхніх спільнот, так і суспільств еміграції та імміграції та окремих осіб (чи груп осіб), що в них проживають.

Польщі та Греції у розгалуженій системі класифікації міжнародної міграції, зокрема й за критерієм причин міграції на основі виробленої теоретичної основи та проведеного авторського емпіричного дослідження. У своїй роботі спираємось також на певні напрацювання в межах зазначеної теми таких авторів, як Л. Рибаківський, А. Адеподжу, А. Ічдуйгу, А. Іонцев, Е. Макознак, І. Цапенко, М. Тоба, А. Дмитрієв, Ю. Дошицин та Н. Лапін, А. Гуревич, А. Мазин.

Дослідження стосовно українських емігрантів проводилось протягом 2008–2010 рр. у Польщі, Греції та Україні. Респондентів для дослідження підбирали за методом *снігової кулі*, для дослідження використано *цільову вибірку*, основними критеріями гомогенності якої стали: стать, досвід перебування у Польщі чи Греції, що у часовому вимірі становить щонайменше 1 рік та трудова зайнятість в країні імміграції. Для збирання основної частини інформації обрано метод *напівструктурованого інтерв'ю*. Варто зазначити, що висновки стосовно зазначених питань у цьому дослідженні спираються на думки респондентів і бачення проблем із їхньої точки зору. Об'єктом дослідження виступають мігрантки із України у Польщі та Греції та мігрантки, що мають досвід проживання у Польщі та Греції і знаходяться в Україні.

Аналізуючи публікації за темою дослідження, робимо висновок, що іншими авторами не було вироблено комплексної системи класифікації міграції у соціогуманітарних науках загалом та у соціології зокрема. Особливо актуальним це питання є з огляду на зростаючу диверсифікацію міграційних потоків. Для адекватного вивчення як давно існуючих, так і нових видів міграцій важливо чітко окреслити якнайширше коло цих видів та класифікувати їх за певними критеріями. Довідкова література найчастіше виділяє такі види міграції, як *зовнішня (міжконтинентальна та континентальна) і внутрішня, організована та неорганізована, добровільна та примусова* (або, як її називає А. Дмитрієв, міграція *працівників і спеціалістів та міграція біженців*), *зворотня та незворотня* або у ширшому розумінні *маятникова* (до одного місяця), *сезонна* (від одного місяця до одного року), *довготермінова* (більше ніж один рік) та *постійна* (не передбачає повернення на батьківщину) [1, с. 251; 2, с. 244; 3, с. 224–225; 4, с. 133–134; 5, с. 6]. Різноманітні системи класифікацій міграції наводять також Л. Рибаківський [6], А. Адеподжу [7], А. Ічдуйгу [8], А. Іонцев [9], Е. Макознак [10], І. Цапенко [11], М. Тоба [12].

Проте більшість існуючих класифікацій відображають лише певний аспект міграції (причини, тривалість, правовий статус мігрантів тощо) або застосовують різні критерії для однієї класифікації, тому вважаємо за доцільне запропонувати свою систему класифікації міграцій, здійснену за певними критеріями. Вона відповідає полісемантичному характеру міграції як соціального феномену. За **правовим статусом** міграції поділяють на: 1) легальні, 2) нелегальні та 3) напівлегальні. За **способом реалізації** міграції можна поділити на: 1) стихійну, 2) організовану (вищим державним або приватним органом) та 3) ланцюгову. За **кількістю мігрантів** пропонуємо поділити міграції на: 1) групову, 2) сімейну та 3) осібну. Міграцію можна також класифікувати за критерієм **повторюваності**: 1) одинична міграція, 2) повторювана (поїздки, які повторюються з певною періодичністю), 3) епізодична (поїздки, які не є регулярними). За критерієм **відстані** виділимо два основних типи міграції: 1) внутрішню та 2) міжнародну.

Міжнародну міграцію, своєю чергою, поділяємо на а) міжконтинентальну, б) континентальну та в) регіональну. Згідно з критерієм *тривалості* міграцію найчастіше поділяють на: 1) постійну і 2) тимчасову. Тимчасова міграція ж поділяється на: а) довготривалу, б) короткотривалу, в) сезонну та г) маятникову. Відповідно до того, наскільки міграція є *добровільною*, виділяємо такі її різновиди: 1) добровільна, 2) примусова (примушує влада) та 3) вимушена (усупереч бажанням людей, до якої спонукають стихійні лиха, війни, голод, переслідування тощо). Можна виділити три типи вимушених мігрантів: а) особи, що шукають притулку, б) особи, що мають тимчасовий статус біженця та в) власне біженці. Очевидно, найбільш обширною складовою класифікації міграції є класифікація за критерієм *причин/цілей*. Тут ми виділяємо дев'ять видів міграції: 1) сімейна, 2) репатріація (або рееміграція), 3) релігійна міграція, 4) міграція з етнічних мотивів, 5) екологічна міграція, 6) туристична, 7) освітня, 8) політична (а) “політичних біженців” – населення, яке підтримує політичну опозицію та, відчуваючи загрозу, змінює місце/країну постійного проживання, а також б) міграція дипломатичного корпусу і військових). Найбільш розгалуженою структурою у цьому сегменті володіє 9) економічна міграція: в ній можна виділити міграцію а) “економічних біженців” та б) трудову міграцію. Трудову міграцію поділяємо, з одного боку, на: 1) міграцію з метою працевлаштування за спеціальністю, отриманою раніше; 2) за спеціальністю, яка їй не відповідає. З іншого – за критерієм професійно-кваліфікаційного рівня мігрантів: 1) некваліфікованих або низькокваліфікованих працівників; 2) висококваліфікованих кадрів (* зі зміною місця роботи, але не спеціальності та * зі зміною лише географічного місця роботи); 3) інтелектуальна міграція; 4) міграція бізнесменів-інвесторів¹.

Міграція як явище має, звичайно, певні передумови виникнення, спонукальні обставини, приводи, підстави – причини міграції. Як саму міграцію поділяємо на еміграцію та імміграцію, так і причини її також розділяємо на причини еміграції та причини імміграції, або, як їх ще називають, її “підштовхуючі” та “приваблюючі” фактори відповідно [14, с. 93]. Проте у цій роботі не будемо зосереджуватись на такому поділі; важливим тут є інше: причини міграції лежать у соціальній (у широкому розумінні)², культурній та особистій площинах, а також окремо можна виділити екологічні чинники. До особистих причин відносимо ті, що стосуються задоволення приватних інтересів самого мігранта та його сім'ї, до культурних – етно-релігійні та рекреаційно-освітні причини. Серед найважливіших соціальних виділяємо групи економічних, політичних, демографічних причин. На відміну від двох попередніх, що притаманні переважно для еміграції, остання категорія причин є однаково важливою і для еміграції, і для імміграції³.

Щодо зв'язку між причинами міграції та видами потоків мігрантів (диверсифікованих за різними, наведеними вище, критеріями), можна навести деякі закономірності. Політичні причини, наприклад, має здебільшого примусова та вимушена міграція,

¹ Див. детальніше [13].

² Соціальне (в широкому розумінні) у житті суспільства включає ті сфери, що не входять до культурної чи особистої площин, а саме: економічну, політичну, демографічну та власне соціальну (у вузькому розумінні).

³ Див. детальніше [15].

економічні – вимушена або добровільна; те ж стосується й етно-релігійних причин. Рекреаційно-освітні та різні особисті причини має зазвичай добровільна міграція, а екологічні, навпаки, вимушена. Таку особисту причину, як наявність певної етнічної чи релігійної ідентичності (як приклад – єврейської), має міжнародна, легальна, сімейна, одинична, постійна, добровільна, етнічна (чи релігійна) міграція (або реїміграція) [16]. З такою ж точністю, напевно, можна визначити і міграцію, що має демографічні причини. Це головню економічна, добровільна (або вимушена), постійна, міжнародна, одинична, сімейна (або групова), ланцюгова (або стихійна) міграція. З іншого боку, стосовно правового статусу, наприклад, нелегальна та напівлегальна міграція має, у більшості, соціальні причини, тоді як легальна може з однаковою ймовірністю мати як культурні чи соціальні, так і особисті причини.

Отже, як бачимо, всупереч поширеним твердженням про те, що різні види міграції змішуються і саме тому не можуть бути чітко класифікованими, завдяки запровадженню низки критеріїв видається можливим віднести якийсь її вид до певної категорії міграції, зокрема і за причинами міграції (еміграції та імміграції). Звісно, з розвитком міграційних процесів з'являються її нові види і, відповідно, класифікацію потрібно доповнювати та вдосконалювати.

Перейдемо до визначення різновиду української міграції до Польщі/Греції в авторській системі класифікації міграцій.

У визначенні типу міграції за критерієм *легального статусу* в країні перебування зазначимо таке. У **Грецію** при першій міграції більшість українських іммігрантів виїжджає на основі офіційного документа – візи, але, здебільшого, це короткотривалі туристичні візи, по закінченню терміну дії яких іммігрант нелегально залишається в Греції, тобто, це *напівлегальна* міграція: “*Ми нелегально були... Я була з 1995 року. ... А документи я зробила в 2001-му.*” [ГГ; Р., 69 р.]¹. Також кілька респондентів зазначило, що мають досвід *нелегального* перетину грецького кордону за допомогою “спеціальних людей”²: “*... ногами пішки через гори. ... І ми приїхали в Болгарію ... Перевів нас той во болгарську і потім попів грецьку [границю], отак пересунули попід ті дроти.*” [ГГ; М., 44 р.], “*Мені відкрили візу на Словачію, на 5 днів. ... там бусік, був зроблений такий ящик кудя входить два чоловіка [для нелегального перетину кордону шенгенської зони].*” [ГГ; Д., 52 р.], “*там дванадцять чоловік нас набрали і так завезли в Грецію, по пішоходному переходу, то ми з Македонії до Греції по-пластунськи по цій воранині лізли, ... вони нелегально нас перекидували...*” [ГУ; Н., 40 р.]. В результаті трьох хвиль

¹ Ця стаття містить посилання на тексти деяких із 120 інтерв'ю, які, залежно від країни трудової міграції та країни, де проводилося опитування, мають такі умовні позначення: ПП (опитування проводилося в Польщі); ПУ (опитування проводилося в Україні, респондентка має досвід проживання в Польщі); ГГ (опитування проводилося в Греції); ГУ (опитування проводилося в Україні, респондентка має досвід проживання в Греції). Цифри коло буквених позначень означають порядковий номер інтерв'ю в загальному масиві даних. Букви після крапки з комою є першими літерами імен/псевдонімів респонденток, а цифри означають їх вік.

² Терміни “спеціальні люди”, “спеціальні фірми”, “спеціальні організації” тощо запозичені автором із лексики респондентів, що взяли участь у проведеному дослідженні.

легалізації основна частина опитаних українських іммігрантів у Греції отримали тимчасовий дозвіл на проживання і роботу: *“в мене є документи з 2000-го року. Що два роки, я поновлюю. ... тепер вже нас будуть робити на 10 і більше.”* [ГГ; Л., 61 р.], а ті, хто одружився із греками – дозвіл на постійне проживання або громадянство цієї країни: *“В мене документи вже підійшли отримувати, ... для того щоб я працювала лікарем тут треба було грецьке громадянство.”* [ГГ; Л., 45 р.], *“Зараз малий буде мати 18 років. Напевно на другий рік будемо давати папери на громадянство.”* [ГГ; О., 37 р.]. Тобто станом на момент проведення дослідження (часто при повторних міграціях) для переважної більшості опитаних у Греції та для 2/3 опитаних в Україні на момент останньої міграції в Грецію їх статус в цій країні був *легальним*.

Для в'їзду в **Польщу** до 2003 р. українські мігранти не потребували віз і перебували в цій країні легально. На момент проведення дослідження останнім статусом більшості респондентів у цій країні також був *легальний*, що базувався на наявності здебільшого робочої (чи іншого виду) візи, а також дозволу на тимчасове чи постійне проживання: *“Карта постійного перебування ... дозволяє мені проживати в Польщі, працювати тут ... в мене є всі права як у польських громадян, крім права обирати президента і парламент польський”* [ПП; М., 42 р.]. Варто зазначити, що у більшості дозвіл на постійне проживання мають ті, чий сім'ї частково/повністю проживають у Польщі. Також досить поширеним є *напівлегальне* перебування на основі протермінованої робочої, туристичної, гостьової візи чи дозволу на проживання: *“як вертаєшся [розлучаєшся], то автоматично забирають дозволення на працю ... ну, зараз я нелегально сиджу”* [ПП; С., 61 р.]. Зустрічаються й респонденти, які в'їхали в Польщу на безвізовій основі і продовжували залишатись там і тоді, коли такий дозвіл втратив силу.

За *способом реалізації* в українських мігрантів у **Греції** переважає *ланцюгова* міграція, (коли одні іммігранти, які виїхали раніше, допомагають виїхати і влаштуватись “новим” мігрантам): *“Тай так пішло таке, як Вам сказати, – ланцюгова реакція від приятелів. ... Одна поїхала, друга, третя, пише, дзвонить, що добре і приїжджай. І я через туристичне бюро, позичила гроші на дорогу, потім там відробила, прислала гроші сюди”* [ГУ; Ю., 65 р.]. Крім того, такий підвид організованої міграції як *приватно-організована* – організація виїзду офіційно існуючими приватними туристичними фірмами, що, окрім основної діяльності, займаються перевезенням мігрантів для подальшого працевлаштування в Греції, або приватними нелегальними “спеціальними організаціями”, що також займаються перевезенням/працевлаштуванням мігрантів: *“Тоді у 90-х вже хтось тут був, і складала групи і везли як туристів, і ми тут сиділи і чекали роботи”* [ГГ; Л., 49 р.]. Досить поширеним у Греції є поєднання цих двох видів, натомість практично відсутня стихійна міграція (окрім хіба повторних міграцій за наявності документів, що підтверджують дозвіл на легальний статус перебування в Греції).

У **Польщі** значно менше поширеною є *приватно-організована* форма міграції, а першість тут тримає *ланцюгова* міграція: *“До Польщі то було просто, звичайно я не кидалася по ніяких туристичних, тільки їхала до колежанки ... бо то є надійніше, то вже знаєш що та людина якось тебе не кине”* [ПП; А., 45 р.], *“Хтось поїхав, другому знайшов роботу, потім потягнули цілу рідню, і так далі, і так далі, но то мене стягнула*

цьоця” [ПП; Л., 50 р.]. Друге місце тут за *стихийною* формою міграції. Характерною вона є у більшості для тих, хто починав свої поїздки до 2003 р.: “*Фактично, так. [перша поїхала в Польщу] І я за собою всіх тягну. Перша братова, тепер Оксана [дочка] приїхала*” [ПП; І., 55 р.].

Загалом, ланцюгова міграція в Польщу/Грецію поширена із кінця 1990-х рр., коли в цих країнах уже встигли “осісти” і створити певні іммігрантські мережі ті, хто виїхав на початках цієї хвилі української еміграції.

За критерієм *кількості осіб* у **Греції** переважає дві форми міграції: *осібна* та *групова*. Маються на увазі *групи*, організовані туристичними/“спеціальними” фірмами, про які йшлося вище: “*Та то цілий автобус був, група. Тоді то був такий період, що ми виїжджали масово*” [ГУ; М., 52 р.]. Під *осібною* міграцією тут розуміємо виїзд окремо взятого мігранта, діючими документами при повторних міграціях або переважно під виглядом туриста, не повідомляючи перевізника про намір залишитися в країні імміграції: “*Не, я їхала сама. Але тут була одна з аптеки. ... Я їхала сама, бо я знала, що вона тут є*” [ГГ; Л., 61 р.]. Значно менше поширеною є *сімейна* міграція – здебільшого при повторних поїздках на тривалий час. При цьому члени сімей рідко залишаються на такий же довгий період. Вони або починають міграцію через якийсь час після респондента: “*... потім я забрала свого чоловіка, потім свою сестру, а потім сестри чоловіка. ... А потім ми забрали дітей*” [ГГ; О., 35 р.], або ж просто приїжджають на деякий час і повертаються раніше за респондента: “*Приїхав спочатку син, я йому зробила виклик, він працював ... він два місяці тільки витримав і поїхав до Львова. Потім невістка приїхала на роботу, чотири місяці витримала і поїхала*” [ГУ; Н., 65 р.].

У **Польщі** переважає *осібна* міграція (ланцюгова чи стихійна) через те, що відстань ближча, простіше організувати переїзд: до 2003 р. через безвізовий режим, а після 2003 р. все ж простіше самостійно отримати польську візу, ніж грецьку, відповідно, респонденти практично не використовують “спеціальних” приватних організаторів/фірм: “*Просто моя родичка була в Кракові і я вже так поїхала*” [ПП; О., 55 р.]. У Польщі мало поширена класична *сімейна* міграція. Натомість, члени сімей частіше приїжджають до респондентів у Польщу (відвідують їх), а не здійснюють міграцію разом із ними. Це можна вважати своєрідною, несинхронізованою, сімейною формою міграції. *Групова* форма міграції іноді притаманна організації такого типу роботи, як сільськогосподарські (або іншого роду) “плантації”. Крім того, при повторних поїздках (як у Польщу, так і в Грецію) форми міграції за кількістю осіб можуть змінювати одна одну, взаємозалежно із змінами форм міграції за іншими критеріями.

За критерієм *повторюваності* в обидві країни українські мігранти здійснюють здебільшого *повторювану* міграцію. Проте близько половини українських мігрантів із досвідом проживання у **Греції**, але опитаних в Україні складає *одинична* та *епізодична* міграція, це пов’язане із проблемами нелегального/напівлегального статусу і неможливістю в’їхати знову в Грецію через попередню депортацію. Епізодична міграція стає можливою, якщо для наступного виїзду в Грецію респонденти змінюють паспорти (офіційно змінивши попередньо прізвище). Крім того, *одинична* міграція характерна для тих, хто мав на меті заробити певну суму і повернувся, досягнувши мети за одну поїздку. В **Польщі** повторювана міграція є можливою через відсутність віз у

згаданих часових межах і можливість досить легко виробити візу із запровадженням візового режиму, а також з огляду на відстань.

За критерієм *відстані* ми розглядаємо *міжнародну регіональну* міграцію до **Польщі** та *міжнародну континентальну* міграцію до **Греції**, а сам критерій відстані, як і правового статусу, тісно пов'язаний із критерієм тривалості міграції.

Абсолютна більшість респондентів із досвідом проживання в **Греції** зазначають, що виїхали в цю країну на тимчасове проживання із метою повернутися через рік або більше, проте очікувану *тривалість* міграції респонденти визначають значно меншою, ніж виявилось насправді: *“Я не думала оставатися жити. В мене була економічна проблема і я на рік, ну, максимум півтора року виїжджала”* [ГГ; М., 50 р.], *“Відкрита віза в мене була на десять днів, але ті десять днів затягаються на роки, бо ми заплатили гроші”* [ГУ; Ф., 67 р.]. У будь-якому разі тут ідеться про *тимчасову довготривалу* міграцію. При цьому серед опитаних у Греції характерним є так званий “міф про повернення” – респонденти зазначають, що повернуться, але не вказують конкретних термінів: *“Кожен раз надіялась, що все ж таки я поїду швидше додому ... а вже останні чотири якихось роки ... навіть про то не думаю”* [ГГ; Д., 55 р.], оскільки не можуть оцінити, скільки часу сім'я в Україні ще буде потребувати фінансової допомоги у зв'язку із різними потребами: *“Я спочатку думала на два роки їхати ... Люди всі ідуть на рік, на два, а тепер і по десять, по дванадцять. Той хату почав будувати, той діти вчить, той внуки вже підросли вчить. І так всім виходить, що мусить там бути довше”* [ГУ; В., 61 р.]. Проте ми вважаємо таку аргументацію не зовсім достатньою. Однією із причин невизначеного терміну повернення є, на нашу думку, страх перед повторною адаптацією в Україні, де респонденти не проживали постійно 5–10, а то й 15 років, з іншого боку – тривалий шлях інтеграції у грецьке суспільство, який не минув безслідно. Додавши до цього особистісні (сімейні) причини еміграції, про які йтиметься далі, отримаємо дещо повнішу картину обставин виникнення такого явища, як “міф про повернення”. Крім того, у Греції в окремих випадках ідеться і про *постійну* міграцію при повторних виїздах – українські іммігрантки, які в Греції одружились із греками, але навіть вони не відкидають перспективи повернення в Україну через певний період часу чи за певних обставин: *“Ніколи не говори “ніколи”. ... Якщо захочу. Маю там квартиру, є куди їхати. Але залежно скільки хто буде жити з нас. Кажуть, може, вдовою лишуся ... То діти будуть по своїх квартирах, а я поїду собі додому”* [ГГ; О., 37 р.].

Серед опитаних українських іммігрантів у **Польщі** близько половини – це, здебільшого, іммігранти, які на момент інтерв'ю здійснюють *тимчасову короткотривалу* та *сезонну* міграцію. Інша половина – представляє (станом на момент проведення дослідження) *тимчасову довготривалу* міграцію. Проте вони, здебільшого маючи досвід тимчасової сезонної та маятникової міграції, згодом змінивши тип роботи (наприклад, із роботи в човниковій торгівлі чи на “*плантаціях*” на роботу типу *exo/mesa* – прибирання, догляд та інше), змінили і форму міграції на тимчасову короткотривалу чи тимчасову довготривалу: *“До того часу, то були мої такі доривчі роботи ... можна було їздити на 2–3 місяці ... Тепер це буде по-іншому виглядати, я буду мати відпустку... відпустку, а так, ну, націлено працювати цілий рік”* [ПП; О., 31 р.]. У той же час, 2/3 опитаних

в Україні із досвідом проживання в Польщі представляють *тимчасову сезонну* форму міграції: *“найбільше, що можна було витримати, то 3 місяці, 2 місяці, 1,5 місяця, а так на рік-два ніколи не ризикувала їхати. То дуже важко”* [ПУ; Н., 39 р.]; а решта – здебільшого, *тимчасова короткотривала* (іноді – *довготривала*) міграція: *“Це може бути раз на три місяці, раз у шість місяців, або й раз на рік, переважно це буває перед святами”* [ПУ; Г., 38 р.]. Крім того, для цієї групи респондентів характерним є тип роботи на *“плантаціях”*. Можна зробити певні висновки: оскільки респонденти опитані в Україні, частіше перебувають власне в Україні, то вони могли саме із цієї причини потрапити у вибірку за методом *“снігової кулі”*. Також їх можна вважати потенційними мігрантами, що у майбутньому змінять форму міграції за критерієм тривалості у бік збільшення тривалості, як це зробили свого часу опитані у Польщі. Крім того, варто зазначити, що опитані в Україні мають загалом менший досвід міграції і складають дещо молодшу вікову групу, ніж опитані в Польщі. Тобто можна припускати, що група *“ПУ”* знаходиться загалом на ранішому етапі міграції до Польщі, ніж група *“ПП”*, тоді як група респондентів, опитаних в Україні із досвідом роботи в Греції, навпаки, загалом знаходяться на пізнішому етапі міграції – власне кажучи, завершення міграції реімміграцією на постійне проживання в Україні.

Щодо критерію *добровільності*, то всі респонденти як у Польщі, так і в Греції зазначають, що міграція не була примусовою, чи вимушеною, хіба що деякі із них вважають, що рівень життя сім'ї в Україні є таким, що *“змушує емігрувати”*, але все ж зазначають, що до виїзду їх спонукало власне бажання, тобто міграцію можемо позиціонувати виключно як *добровільну*.

Як у Польщі, так і в Греції більшість респондентів зазначають, що основні причини міграції лежать в *економічній* площині: *“Не там в якихось цілях туристичних – поїхати побачити країну, а заробити гроші. ... Це була найважливіша причина”* [ПП; Н., 29 р.], *“Важке, як на той час, матеріальне становище. Все. То була єдина причина”* [ПУ; О., 59 р.]. У рамках економічної міграції йдеться про такі форми, як трудова міграція та міграція економічних біженців. Найбільш поширеною є власне трудова міграція. Проте кожен десятий опитаний із досвідом проживання в Греції та кожен третій у Польщі вважає себе *економічним біженцем*, принаймні на початках міграції до певного покращення свого матеріального становища: *“... я приїхала от сюди – безвихідь в мене була вдома. ... Нормально [на момент останнього візиту в Україну], допустім, в крайньому разі не було такої біди, шоби вже не було шо їсти і так дальше”* [ГГ; Л., 58 р.]. Але іноді респонденти відносять себе до економічних біженців, у той час як основною метою перебування в Польщі/Греції визначають, наприклад, оплату навчання дітей чи купівлю житла. У випадку економічних біженців йдеться про міграцію як *“стратегію виживання сім'ї”*: *“Ну я була бідна, аж синя. Мій малий – впав сніг, і він не мав до школи в чім піти. ... То були злидні настоящі. ... не маєш копійки де взяти. Коли чоловік робив на роботі, йому давали ящик оцту і мішок круп. То були гроші?”* [ГГ; М., 44 р.], *“Тато помер, брат пішов в армію ... три баби осталось, мужиків ніяких, ніяких заробків, нічого, ну і за останні гроші зробила па-спорт, та й мусила їхати заробити”* [ПП; С., 35 р.].

Якщо ж говорити про *трудова* міграцію, то в **Польщі** причинами її визначають

здебільшого загальне покращення матеріального становища сім'ї: *"Попросту була така економічна ситуація в сім'ї, що я мусіла поїхати шось доробити"* [ПП; О., 52 р.], *"... діти зачали доростати і вчити треба, і те, і все, а тут ... ні діда в Америці, ні баби в Італії. І дуже прозаїчна і сумна картина"* [ПУ; Л., 49 р.], *"Полюбому, що поїду в Польщу, якщо тут ліпшого нічого не буде. А що тут? Тут би взагалі: ні не вдівся, ні не з'їв, ні нічо"* [ПУ; О., 37 р.], *"Ми не спроможні забезпечити в нашій країні наше майбутнє життя, в нас масове безробіття, також мала заробітна плата, що мене не задовільняє"* [ПУ; Г., 38 р.]. Крім того, досить поширеною причиною є розрахунок із боргами: *"Борги в мене сягнули понад 1000 доларів, то 7 років назад, то були страйні гроші"* [ПП; А., 45 р.]; і значно менше – оплата навчання дітей.

У Греції спектр таких причин є дещо ширшим. Тут ідеться про (у порядку спадання актуальності): 1) оплату навчання дітей: *"Економічна проблема, то що треба було дитину вчити. Ми ж привикли нашим дітям давати освіту, в нас не колонія"* [ГГ; В., 45 р.]; 2) купівлю житла: *"вже дитина була, жили з батьками, тяжко жити було і поїхали, щоб заробити на своє житло, якусь квартиру"* [ГГ; Н., 30 р.]; 3) загальне покращення матеріального становища сім'ї: *"Вона [дочка] любить гарно вдягатися і дорого дуже вот ... і я їй скажем, чоботи [купую], які вона взуває, за 150 євро"* [ГГ; Т., 39 р.], *"Я не була з бідних. Я в торгівлі працювала, добре мені було. ... але мені треба було дітей забезпечити. ... дітей на ноги поставити"* [ГУ; Н., 65 р.]; 4) розрахунок із боргами: *"За квартиру не плачено, чоловік помер – була вже сама я з великими боргами"* [ГУ; Д., 65 р.]; 5) лікування членів сім'ї: *"Матеріальні причини... На лікування мого чоловіка"* [ГГ; Р., 69 р.] та 6) створення/розвиток малого приватного бізнесу: *"Ми поїхали, можна сказати, якось матеріально підвищити. ... я за квартиру думала, чоловік – за бізнес думав. В нас так і вийшло: спочатку бізнес"* [ГУ; Н., 33 р.].

Така різниця, очевидно, пов'язана із тим, що суми заробітків у Польщі є значно меншими, ніж у Греції і, відповідно, меншою є ймовірність заробити загалом більшу суму, щоб покрити більші видатки в Україні.

Що стосується видів економічної (трудової) міграції за кваліфікацією, то переважна більшість респондентів зазначають, що працюють у країні імміграції за іншою спеціальністю, ніж в Україні, або суміщають їх, крім того, виконують низькокваліфіковану роботу. Проте варто зазначити, що близько 10% українських іммігрантів у Греції та українських іммігрантів із досвідом проживання в Польщі, але опитаних в Україні працюють / частково працюють у країні імміграції за спеціальністю. Винятком можна вважати групу українських іммігрантів у Польщі, опитаних у Польщі. Чверть таких респондентів зазначає, що на сучасному етапі працюють за тою ж спеціальністю, що і в Україні, у той час як у більшості на початках своєї міграції працювали за іншою спеціальністю. Крім того, при повторюваних міграціях ця група респондентів відносить себе до категорії висококваліфікованих працівників, що здійснюють міграцію, зокрема, через незадовільний рівень матеріально-технічного та інформаційного забезпечення своєї професійної діяльності в Україні: *"Там воно якось легше працювати. ... всі технічні засоби, які потрібні. В мене було доступний Інтернет в школі. ... Доступний ксерокс. І безкоштовний. І ... кодоскоп. Прошу дуже, там було в школі"* [ПУ; О., 59 р.]. Отже, перебуваючи досить тривалий час у Польщі, змінюючи типи та місця роботи, значній

частині українських іммігрантів у цій країні вдається професійно самореалізуватися краще, ніж в Україні, і наступні міграції здійснювати ще й з такою особистісною причиною, як самореалізація.

Якщо розглядати інші групи причин, окрім **соціальних** (а саме, економічних), то серед причин міграції до **Греції** мають місце й **особистісні** (сімейні) як основні причини (йдеться, зокрема, про психологічні наслідки розлучення чи небажання виконувати роль дружини у сім'ях, де присутні девіації різного роду): *“В мене були дуже важкі стосунки з чоловіком, він був дуже нервовий. Жахливе життя прожила ... я старалася вийти з того, шукала собі довго, що зробити, і тут мене якось ... осінило, треба десь їхати”* [ГГ; Л., 61р.]. У таких випадках економічні причини відходять на другий план. Також в окремих випадках при повторних міграціях у Грецію (як, до речі, і в Польщу) йдеться про таку особистісну причину імміграції, як возз'єднання/утворення сім'ї. Певні **культурні** причини (туризм з метою розширення світогляду та освіта) зазначаються респондентами із досвідом проживання у Греції як другорядні: *“основна причина – економічна, а ну, друга причина – я просто хотіла поїхати і подивитися ... Я просто із зацікавленості хотіла поїхати за границю”* [ГГ; Г., 54 р.].

У **Польщі** ж практично не спостерігається інших (крім економічних) причин як основних. Проте у деяких випадках йдеться про **особистісні** та **культурні** як другорядні: *“Економічні, в першу чергу, звичайно, що тут я отримую набагато більшу заробітню платню, ніж я отримувала дома ... це така основна причина. Ну, поза тим, мені подобається цей край, Варшава – велике місто”* [ПП; О., 31 р.], *“... я мала проблему матеріальну і що чоловік мені завдав дуже багато біди вдома”* [ПП; І., 55 р.].

Найімовірніше, причина полягає в тому, що вирішення **особистісних** (сімейних) проблем-причин простіше на більшій відстані та при більшій тривалості міграції. З іншого боку, тривале перебування в країні імміграції, спричинюючи певні особистісні проблеми в існуванні до того недевіантних сімей респондентів (особливо, коли чоловік проживає в Україні), виводить особистісні причини в ранг основних, поруч із економічними при повторних міграціях респондентів цієї групи, або навіть робить їх основними, відсуваючи на задній план економічні, з яких починалася міграція.

Отже, в аналізі останнього критерію класифікації української еміграції до Польщі та Греції можна зробити певні висновки. Основна група причин міграції (еміграції та імміграції) українських трудових мігрантів до Польщі/Греції є соціальні, а саме, економічні, оскільки тут не йдеться про демографічні, політичні, чи інші причини соціальної площини. Також прогнозованим був факт другорядності культурних та особистісних груп причин української еміграції. Проте досить несподіваним виявився факт першочерговості особистісних причин еміграції частини респондентів до Греції, які насамперед стосуються досвіду перебування у девіантних сім'ях, тоді як досить логічно виглядає така причина імміграції, як утворення/возз'єднання сім'ї у групі респондентів, чії сім'ї проживають у країні імміграції. Також непрогнозованою була особистісна причина самореалізації при імміграції до Польщі, коли йдеться про повторні міграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Демографический энциклопедический словарь / под ред. Д. И. Валентей. – М. : Советская энциклопедия, 1985.
2. Тихомирова Л. Юридическая энциклопедия / Тихомирова Л., Тихомиров М. ; под ред. М. Ю. Тихомирова. – М. : 1997. – 516 с.
3. Geist B. Sociologický slovník / Geist B. – 1992. – 580 p.
4. Мазин А. Теоретические аспекты миграции населения / Мазин А. // Народонаселение. – 2001. – № 1. – С. 132–146.
5. Дмитриев А. Конфликтогенность миграции: глобальный аспект / Дмитриев А. // Социс. – 2004. – № 10. – С. 4–13.
6. Рыбаковский Л. Л. Миграция населения: прогнозы, факторы, политика / Рыбаковский Л. Л. – М.: Наука, 1987. – 200 с.
7. Адеподжу А. Взаимосвязь между внутренней и международной миграцией: африканская действительность / Адеподжу А. // Международный журнал социальных наук. – 1999. – № 024. – С. 101–111.
8. Ичдуйгу А. Региональные и локальные перспективы. Политика международных мигрирующих режимов: транзитные миграционные потоки в Турции / Ичдуйгу А. // Международный журнал социальных наук. – 2001. – № 032. – С. 131–142.
9. Ионцев А. Международная миграция населения: Россия и современный мир / Ионцев А. // Социс. – 1998. – № 6. – С. 38–48.
10. Макознак Е. Международная классификация категорий мигрантов / Макознак Е. / Соціальні виміри суспільства : зб. наук. праць. – Вип. 5. – К. : Інститут соціології НАН України. – 2002. – 516 с.
11. Цапенко И. Социально-политические последствия международной миграции населения / Цапенко И. // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – № 3. – С. 52–63.
12. Тоба М. Психологічні особливості міжкультурної адаптації особистості до нового етнічного середовища / Тоба М. // Соціальна психологія. – 2003. – № 1. – С. 134–139.
13. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять / Ровенчак О. // Політичний менеджмент. – 2006. – № 2 (17). – С. 127–139.
14. Дошцилин Ю. Социальная значимость факторов вынужденной миграции / Дошцилин Ю., Лапин Н. // Социологические исследования. – 2001. – № 1. – С. 92–96.
15. Ровенчак О. Міжнародна міграція крізь призму її причин та наслідків / Ровенчак О. // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка. – 2008. – Вип. 3. – С. 125–142.
16. Гуревич А. Мотивация эмиграции / Гуревич А. – СПб. : Речь, 2005. – 272 с.

Стаття надійшла до редколегії 20.06.2012

Прийнята до друку 10.07.2012

THE PLACE OF UKRAINIAN MIGRATION TO POLAND AND GREECE IN MIGRATION CLASSIFICATION SYSTEM

O. Rovenchak

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, Ukraine, 79000,
rowentschak@gmail.com*

The article is devoted to the multibranch system of migration classification development. Migration is categorized by the following criteria: legal status, mode of implementation, migrants' quantity, repeatability, distance, duration, voluntariness, courses. The theoretical concept is a basis for author's empirical survey on Ukrainian migration to Poland and Greece types. The article also analyses these migrations classification according to called criteria slightly emphasizing the last one. The courses of migration are inquired in three dimensions: social, cultural and personality.

Key words: migration, classification, migrant, Ukrainian migrants to Poland, Ukrainian migrants to Greece, courses to migration.

УКРАИНСКАЯ МИГРАЦИЯ В ПОЛЬШУ И ГРЕЦИЮ В СИСТЕМЕ КЛАССИФИКАЦИИ МИГРАЦИЙ

O. A. Ровенчак

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина, 79000,
rowentschak@gmail.com*

Статья посвящена созданию разветвленной системы классификации миграционных процессов. Классификация производится по таким критериям, как правовой статус, путь реализации, количество мигрантов, повторяемость, расстояние, продолжительность, произвольность, причины/цели. Теоретические наработки стали основой авторского эмпирического исследования разновидностей украинской миграции в Польшу и Грецию. В статье анализируется классификация этих миграций за предлагаемыми критериями с акцентом на последнем – причинах миграции, которые рассматриваются в трех плоскостях: социальной, культурной и личностной.

Ключевые слова: миграция, классификация, мигрант, украинские мигранты в Польшу, украинские мигранты в Грецию, причины миграции.